gelezen had. Ook wij zijn trouwe lezers van de *Geldersche Kerkbode* en onze critiek grondde zich op het artikel zelf. We hebben trouwens, toen Ds. Van den Brink zijn gevoelen nader toelichtte, letterlijk zijn eigen woorden aangehaald. Of er dus aanleiding was om op deze minvriendelijke wijze te antwoorden, laten we aan het oordeel onzer lezers over.

Indien hier een misverstand heeft plaatsgegrepen, dan is het wel zonderling, dat drie redacteuren, die allen het oorspronkelijk artikel gelezen hebben, zich zoo schromelijk vergist hebben. Wellicht, dat Ds. Van den Brink, wien het overigens zeker niet aan scherpte van uitdrukking ontbreekt, de schuld van dit misverstand daarom niet alleen bij ons zal moeten zoeken.

Een waardeerend woord over onze Kerken.

We zijn niet gewend in de liberale pers een vriendelijk oordeel over onze Kerken te vinden. En ook in onze eigen kringen beluistert men niet zelden allerlei klaagtonen over ons kerkelijk leven.

Het is daarom misschien wel goed, eens te hooren, hoe een schrijver, die geheel buiten ons kerkelijk leven staat, over onze Kerken oordeelt. In het *Handelsblad* geeft C. L. H. onder den titel: Godsdienstig leven in Nederland, beschouwingen over de kerkelijke toestanden in ons vaderland. Na er op gewezen te hebben, hoe »de financieele quaestie en de richtingenstrijd het verderf zijn der Hervormde Kerk en haar graf delven, tenzij zij zich bekeere«, bespreekt hij daarna den toestand van onze Gereformeerde Kerken en zegt er dit van:

Maar, indien eenige kerk met hoop en betrekkelijke tevredenheid haar tegenwoordigen toestand zal mogen overzien, dan de Gereformeerde kerken A en B. In de tienjaarlijksche volksteling zal blijken — zooveel durven we wel te profeteeren — dat de Hervormde kerk het meest van alle in ledental gesonken zal zijn, de Gereformeerden het minst en dat zij zich absoluut, misschien zelfs ook wel relatief (naar verhouding van het wassen der bevolking) in deze tien jaren hebben uitgebreid. Wel werden onlangs cijfers gepubliceerd, waaruit zou blijken, dat ook hier verval dreigt — een rapport van de kerken te Amsterdam meldde een aanmerkelijken achteruitgang van het getal doopelingen in de laatste vijftien jaar, en hoe bekommerd men zich in Gereformeerde kringen ook maakt over den afval van jongeren is bekend — maar toch zijn deze kerken de meest welvarende in ons hedendaagsch godsdienstig gemeenschapsleven, en mogen wij hier, en misschien alleen hier, nog van bloei spreken.

Dr. H. H. K.

Uit de Pers.

Onder het opschrift „De duurtebijslag voor predikanten" schrijft *De Waarheidsvriend.*:

Het wetsontwerp tot toekenning van een duurtebijslag van f 100 aan predikanten, geestelijken en anderen is l.l. Vrijdag in de Tweede Kamer behandeld en met 57 tegen 17 stemmen aangenomen geworden.

Tegen het voorstel stemden alle aanwezige Social-Democraten en Communisten benevens een 2-tal anti-revolutionairen: de heeren de Wilde en Zijlstra.

Uit de stem van de beide laatste Kamerleden blijkt genoegzaam, dat het wetsontwerp bij de anti-revolutionairen geen onverdeelde ontstemming had.

Eigenlijk stond heel de a.-r. Kamerclub tegen het voorstel gekant.

Dit bleek overduidelijk uit de rede van den voorzitter van de Kamerclub, die mede namens zijne geestverwanten verklaarde het ontwerp noch met groote geestdrift, noch met warme bewondering te hebben begroet.

Deze houding kon niet bevreemden, zij was volkomen verklaarbaar, gezien het feit, dat de anti-revolutionaire partij sinds haar optreden op politiek terrein, zich als voorstandster had verklaard, en dit beginsel ook in haar program uitsprak, van *losmaking* van den financieelen band tusschen den Staat en de Kerk, ja zelfs, op die losmaking, telkens wanneer dit pas gaf, aandrong. Daarom moest elke stap, die in tegenovergestelde richting van de verbreking van de zilveren koorde ging, onverbiddelijk op verzet van anti-revolutionaire zijde rekenen.

Nu ging het bij de toekenning van duurtebijslag in de voornaamste plaats over de vraag of het wetsontwerp ook in eenig opzicht tot versterking van den geldelijken band tusschen Staat en de Kerk zou leiden.

Deze vraag werd eenerzijds ontkennend beantwoord door Mr. Rutgers en met hem door het grootste deel van zijn politieke vrienden. Zij meenden, dat het wetsontwerp op de bestaande practijk geen inbreuk maakt en bovendien, wat gevraagd wordt, was immers geen verhooging van het rijkstractement, maar slechts een duurtebijslag van f 100 en dit nog wel voor éénmaal.

Anders stond de heer de Wilde tegenover de zaak. Deze afgevaardigde miste voor de toekenning van den bijslag den rechtsgrond. Hij zag in de bijdrage van f 100 een aantasten van de eer der kerk. Mocht de Kamer het voorstel verwerpen, dan hoopte dit Kamerlid, dat onder het geloovige deel van het Nederlandsche volk een actie zou ontvlammen, om te zorgen, dat de predikanten geen cent daardoor te kort zouden komen.

Hoe dit nu alles zij, wij gelooven, dat de Kamer goed deed met het wetsontwerp mede te gaan. Immers wordt in de verhouding tusschen Staat en Kerk door de duurtebijslag niets veranderd; om die reden was vóórstemmen gerechtvaardigd. Het motief van den Minister van Financiën was daarbij juist, dat waar de waarde van het geld is gedaald, een bijslag billijk was.

Ons leek intusschen van meer belang de uiting van Mr. de Vries, dat voor de Kerk de gunstigste positie zal wezen, als zij zich volkomen vrij kan ge.oeien en uitleven, en voorts de mededeeling van den Minister in antwoord op eene verklaring van Mr. Rutgers, dat de losmaking van de financieele banden, welke zoowel in het belang van den Staat als die van de Kerk is te beschouwen, bij de eerstvolgende Grondwetsherziening aan de orde kan komen.

Deze toezegging van regeeringswege gedaan, zal zeker de gereformeerden verheugen, en niet het minst wat de Minister op de toezegging liet volgen n.l. dit, dat de regeering met de zaak spoed maakt, hetgeen hieruit bleek, zoo zeide Mr. de Vries, dat de regeering de Kerkgenootschappen in een schrijven al op de zaak heeft gewezen.

Dit laatste geeft hoop, dat het initiatief voor wijziging van artikel 171 der Grondwet van de regeering zal uitgaan.

Zoo hebben dan de discussies van verleden Vrijdag een alleszins gunstig verloop gehad.

In de *Rotterdamsche Kerkbode* schrijft Dr. A. Kuyper over een nieuw element, dat in den liturgischen dienst is opgenomen in verscheidene onzer Kerken, het volgende:

In den tegenwoordigen tijd wordt door sommigen gevraagd om in de openbare godsdienstoefeningen, meer dan tot nu toe het geval is, het liturgisch element tot zijn recht te doen komen.

Wij hooren dat er zelfs in andere kerken Dienaren des Woords zijn die er speciaal *liturgische diensten* houden. De gemeente komt dan samen, en er wordt niet gepredikt, maar alleen gezongen, gelezen, en voorts beijdenis gedaan van de Twaalf Geloofsartikelen, de Tien Geboden voorgehouden, en het Onze Vader gebeden. Men leeft in de gedachte dat zulke samenkomsten meer wijding besitten en meer stichting geven dan een Dienst waarin de bediening van het Woord de hoofdzaak is.

Nu willen wij in dit artikel niet over den liturgischen dienst als zoodanig schrijven. Wij kunnen er wel inkomen dat sommigen, zoodra zij iets anders zien dan zij gewoon zijn, onder den indruk van het nieuwe komen en de bekoring er van ondergaan, maar wij gelooven toch ook dat zij die een liturgischen dienst geregeld bijwonen, binnen niet al te langen tijd zulke diensten ook al weer »heel gewoon" gaan vinden. Men moet altoos voorzichtig zijn met hen die steeds »iets nieuws" begeeren, want nu willen zij dit, dan weer iets anders. Alleen als metterdaad *verbetering* wordt aangebracht, kan er een pleit vóór gevoerd worden. Maar het is meermalen gebleken dat alle verandering nog geen verbetering is.

Doch wel willen wij over iets anders een enkel woord zeggen, namelijk over een bepaald punt, niet over den liturgischen dienst als zoodanig, maar over wat men noemt een liturgisch element in den Dienst des Woords.

We lazen onlangs in de rubriek Kerknieuws dit bericht:

„De kerkeraad der Geref. kerk te Zwolle heeft besloten, dat voortaan na het lezen der wet door de gemeente zal aangeheven worden: „Och of wij uw geboon volbrachten", en in de avondgodsdienstoefening na het uitspreken van de geloofsbelijdenis zal gezongen worden het 7e vers van den Avondzang. De kerkeraad hoopt, dat een en ander aan den dienst meer wijding zal geven".

Aan dit bericht werd deze beschouwing toegevoegd:

„Er is zeer zeker nog wel het een en ander aan onze godsdienstoefeningen te verbeteren (zie Kuyper Onze Eeredienst). Maar of de weg van Zwolle en andere Kerken, die evenzoo handelen, juist is, wagen wij te betwijfelen. Wat de Wet betreft: behoort, als men verandering wil aanbrengen, deze niet gelezen te worden aan het eind van den dienst, om aan de gemeente voor te houden, hoe zij naar het gehouden Woord te handelen heeft? En dan kan de gemeente antwoorden met de genoemde bede. Maar dat op het lezen der 12 Artikelen de gemeente antwoordt met den avondzang achten wij liturgisch onjuist; in de 12 Artikelen zegt de gemeente reeds wat zij belijdt; laat het zijn, dat een persoon (b.v. een voorlezer of predikant) deze Artikelen opzegt, hij doet dit toch namens de gemeente; hij houdt in dit opzeggen de gemeente niet voor oogen wat zij belijden moet, doch de gemeente zelf belijdt bij monde van den spreker haar geloof; daarom heeft het geen zin meer, dat de gemeente er nog een versje aan toevoegt. Nog beter zou men dit inzien, als de gemeente eenparig en tegelijk de 12 Artikelen opzei, gelijk in Engeland geschiedt."

Het is in meerdere kerken gewoonte geworden om na het voorlezen van de Wet onmiddellijk aan te heffen: „och, of wij Uw geboon volbrachten!" Dat is metterdaad stichtelijk, en ook in het hierboven bijgebrachte wordt daarop geen aanmerking gemaakt.

Maar wel wordt daarin aan critiek onderworpen het besluit om na het lezen van de Twaalf Geloofsartikelen het bekende slotvers van den Avondzang te zingen. Het wordt zelfs „liturgisch onjuist" genoemd. En zulks wel hierom omdat de Twaalf Geloofsartikelen niet aan de gemeente worden voorgehouden zooals de Wet, maar namens de gemeente worden opgezegd.

Nu is het volkomen waar dat het lezen van de Wet en de belijdenis van de Twaalf Geloofsartikelen niet op één lijn staan. Want als de Wet gelezen wordt spreekt de Heere tot Zijn volk, en de ambtsdrager die hier optreedt, verricht zijn werk ambtelijk, dat wil zeggen, hij spreekt namens den Heere. En als belijdenis van de Twaalf Artikelen gedaan wordt, dan spreekt niet God de Heere tot Zijn volk, maar dan spreekt de Gemeente haar geloof uit tot God, en de ambtsdrager die deze Artikelen voorleest, doet zulks namens de gemeente. In het buitenland, met name in de Engelsche Kerk, komt het dan ook voor, dat de Twaalf Geloofsartikelen door heel de gemeente worden opgezegd.

Maar al is het nu ook zoo dat er dit verschil is tusschen de Wet en Twaalf Geloofsartikelen, daaruit volgt niet, tenminste onzes inziens niet, dat het wel past om na voorlezing van de Wet een versje te zingen, en niet na de belijdenis des geloofs.

We lezen in het aangehaalde stukje: „de gemeente zelf belijdt bij monde van den spreker haar geloof; daarom heeft het geen zin meer dat de gemeente er nog een versje aan toevoegt."

We zien hier geen verband tusschen, we zien niet in waarom „het geen zin heeft." Zie, we kunnen het ons zoo voorstellen, dat de voorlezer namens de gemeente de belijdenis van het algemeen, ongetwijfeld, Christelijk geloof doet, en dat de gemeente door haar zang er het amen op uitspreekt. En ook is er plaats voor de gedachte dat eerst de belijdenis van het geloof, het geloof in God Drieëenig gedaan wordt, en dat dan, zooals in het laatste vers van den Avondzang het geval is, gebeden wordt tot dien Drieëenigen God, tot den Vader, dat diens liefde blijkt, tot den Zoon om gelijkmaking aan Zijn beeld, tot den Heiligen Geest om de vertroosting, om tenslotte met aanbidding tot den Drieëenigen God te besluiten.

Het heeft onzes inziens zeer zeker zin, zelfs een goeden zin, na de belijdenis een bede te doen aan Hem, wiens naam is beleden en te eindigen met doxologie.

Deze opmerking is volkomen juist.

In tal van Kerken is dit gebruik dan ook reeds ingevoerd, en er valt veel voor te zeggen, dat de gemeente door dit gezang zelf deel neemt aan den liturgischen dienst.

Voor Kinderen.

VAN ETEN EN DRINKEN. DRANKEN.

Een bizonderheid, althans voor ons, was dat men in het Oosten water en wijn dikwerf bewaarde in lederen zakken, in plaats van in vaten of kruiken.

Zulk een zak bestond uit de huid van een dier, b.v. een geit. De afgesneden hals vormde de opening. Het vel der pooten was toegenaaid, en de zak werd na het vullen stevig dichtgebonden. Zulke zakken waren goedkoop verkrijgbaar en in het Oosten veel makkelijker te vervoeren dan aarden kruiken of kannen. Deze laatsten gebruikte men meer in de huizen. Zij waren dikwijls poreus om daardoor de vloeistof koel te houden.

Nog in het N.-Testament wordt van zulke zakken gesproken. Het water echter dat er in was werd op den duur onfrisch. Na gebruik hing men de zakken boven in de tent om te drogen. Daar verschrompelden zij ook door den rook die boven een uitweg zocht. Zoo begrijpt men dat de Psalmdichter, toen hij zich eilendig gevoelde, uitriep: »Ik ben geworden als een lederen zak in den rook".

Daar de Israëlieten een volk waren dat veel vee hield, is het natuurlijk dat ze veel melk dronken, waartoe kemelen, geiten, koeien en schapen dienst deden. Zoo overvloedig was de melk dat Kanaän genoemd werd een land vloeiende van melk (en honig). Als wij in den Bijbel van boter lezen wordt dikwijls zure melk bedoeld. Op vele plaatsen in de Schrift wordt van melk gesproken ook zinnebeeldig. Zoo zegt de Profeet: Komt, koopt zonder prijs en zonder geld wijn en melk, wat zeggen wil, dat God Zijn genade mild en om niet uitstort. Overigens komt melk in verscheiden verhalen der Schrift voor. Denk b.v. slechts aan Joël en Sisera.

Nevens water en melk dronk men in het Oosten ook wijn. De wijn verheugt het hart des menschen, zegt de Schrift. Over de druiven waaruit men den wijn verkreeg spraken we al vroeger. Zij waren groot en veel sappiger dan bij ons. In het najaar rijpte de vrucht en de wijnoogst viel samen met het vroolijk Loofhutte feest. De druiven werden afgesneden en in een steenen persbak gelegd, die veel geleek op een gootsteen bij ons. Alleen was de bodem doorboord of van traliewerk. Onder dien bak stond een andere. In deze wijnpers werden de druiven gelegd. Dan gingen de maaiers in den bovensten bak, en traden met de blootе voeten op de druiven, die aldus gekneusd en geplet werden, zoodat het sap met stralen door de tralies in den ondersten bak liep.

Dan werd het verder vooral door gisten tot wijn bereid. Misschien vindt gij dat plattrappen met blootе voeten minder smakelijk. Doch een goede halve eeuw geleden werd bij ons het deeg voor roggebrood op dezelfde wijs bereid, en toch gebruikte het iedereen.

Men kon echter het druivensap ook zoo ontoebereid drinken. Dat heette dan most. Wat wij wijn noemen, dronk men in het Oosten zeiden of nooit onvermengd. Er werd meestal water in gedaan. Als van Gods toorn gezegd wordt, dat hij onvermengd is ingeschonken, is dit beeld aan het wijndrinken ontleend. Koningen en vorsten hadden schenkers die zorgen moesten, dat er altijd wijn in voorraad was. Zij moesten ook altijd uit den vollen beker proeven, eer zij dien den koning toereikten.

Ook van sterken drank wordt in den Bijbel gesproken. Daarmee wordt echter niet gedoeld op wat wij daaronder verstaan. Toch verstond men ook oudtijds de kunst reeds, om verhitтende, bedwelmende dranken te bereiken. Wij weten trouwens hoe ook onze voorvaders, de Batavieren, zich bedronken aan hun zelf vervaardigd bier.

UIT EEN OUD SCHOOLBOEK.

In een strengen winter besloten de meer gegoede bewoners van een dorp, waar veel armen waren, dezen wat te steunen en te helpen. Men hield hiervoor een zaamspreking en er werd goedgevonden, dat de predikant op een Zondag van den preekstoel de zaak zou aanbevelen; daarna zou men een inzameling houden.

Zoo gezegd, zoo gedaan. De leeraar drong aan in den nood rijkelijk te geven. Daartoe zou straks gelegenheid zijn, daar de diakenen met schalen aan de deuren zouden staan. Ieder kon zijn gave, groot of klein, op zoo'n schaal werpen. Bedenke men, voegde hij daarbij, wat de apostel zegt: „Een ieder doe, gelijk hij in zijn hart voornemt, niet uit droefheid of noodwang, want God heeft den blijmoedigen gever lief.

Reeds waren velen vertrokken toen de diaken boer Harmen zag aankomen, die als rijk en gul bekend stond. Dat zal helpen, dacht de inzamelaar. Maar hoe werd hij teleurgesteld. Want gelijk hij duidelijk zag, lei boer Harmen slechts een blinkend, nieuw halfstuiversstuk neer, en stapte groetend heen.

Toen nu de diakens, elk met zijn schaal saam kwamen om te tellen kon een niet nalaten uit te spreken wat Harmen had gedaan. En dat zulk een vermogend man!

»Weet ge wel zeker dat Harmen maar een halven stuiver gaf, vroeg een andere diaken".

»O ja zeker", was het antwoord. »'t Was het eenige nieuwe halve stuiversstuk op de schaal. Kijk daar ligt het nog".

De aangesprokene nam het geldstuk op.

»Zie eens," zei hij plotseling »wat is dat?"

Nieuwsgierig keken allen. En wat zagen zij? Tegen den eenen kant van het koperstuk was met lak of lijm een goudstuk geplakt. Leg de andere zij boven, dan kon men het goud niet zien.

Allen begrepen wat de boer bedoeld had. Een der diakens merkte op: »Dat is wel, laat uw linkerhand niet weten wat uw rechterhand doet."

En zoo was het merkt het oude schoolboek op. Wie boer Harmen zou willen navolgen, zette er evenwel bijzonder op het goudstuk onder te leggen.

BRIEFWISSELING.

Mag ik nog eens vragen dat men toch niet vergete bij het inzenden van vragen te vermelden, voor welk blad zij bestemd zijn.

HOOGENBIRK.

Buitenland.

Duitschland. Aaneensluiting van gelooviгen in Hannover.

Ook in Hannover zoekt men hen, die in Christus gelooven te vergaderen. De Kerkelijke bladen brachten een oproeping tot aaneensluiting van predikanten en gemeenten van de Hannoversche Landskerk, die aldus luidt: »Onze Landskerk dreigen groote gevaren. Het ergste is, dat de belijdenis als bijzaak op zij geschoven of op den achtergrond gedrongen wordt, terwijl men de stelling verkondigt, dat alle richtingen in de kerk dezelfde rechten moeten hebben. Daarom behooren allen, die aan de belijdenis vasthouden niet aaneen te sluiten. Wij hebben een ijzeren front van gelijkgezinden noodig, die onder de oude heilige banier van het onvervalschte Evangelie van den voor onze zonden gestorven en waarlijk verrezen eeuwigen Zoon Gods Jezus Christus tegenover alle vijandige stroomingen van deze tijd, vast blijven staan tot heil der Kerk en tot eere des Heeren. De ondergeteekenden besloten daarom de volgende voorloopig ontworpen stellingen te publiceeren.

1e. Er wordt een vereeniging van gemeenteleden en predikanten gesticht, welke de oude belijdenisgrond onzer kerk, gelijk deze in sonderheid in den kleinen Catechismus van Luther geboden wordt, verdedigen en tegenover alle verderfelijke stroomingen des tijds vasthouden willen. 2e. Betuigingen van instemming worden aan den predikant Goudefroy te Osnabrück gezonden. Als nu maar uit deze beweging de vrije Evangelische Kerk geboren wordt!

Engeland. Ineensmelting van Kerken of saamwerking?

Met het oog op de geestelijke schade, die het Engelsche volk door den oorlog geleden heeft, dringt men er op aan, dat de kerken gemeenschappelijk zullen optreden. Men gewaagt van „reunion", hereeniging der kerken. Sommigen willen, dat de verschillende kerken zullen saamsmelten om meer kracht te kunnen ontwikkelen.

Dr. Meyer betoogde echter op een samenkomst te Derby, dat een ineenvloeiing der kerken ondenkbaar is. De hoogkerkelijke heer William Robertson Nicoll deed uitkomen, dat „de leer der apostolische successie de werkelijke waterstroom vormt, welke de kerkelijke formaties van elkander scheidt". Hij wil dus, dat de Anglicaansche Ritualisten of Hoogkerkelijken zich met geen andersgezinden zullen vereenigen. Dr. Forsyth beweert in een vlugschrift, dat de mannen van de vrije kerken zich alleen kunnen vereenigen met hen, die erkennen dat de kern der Catholiciteit ligt in „de Evangelische successie."

Nu is het duidelijk, dat alleen zulke kerken kunnen vereenigen die één zijn in belijdenis en kerkregeering. Discussies, gevoerd over de mogelijkheid om bij verschil van belijdenis en kerkordening toch te vereenigen, leiden tot niets. Als een Hoogkerkelijke veel waarde hecht aan de Benedictie of zegening, dan wordt door de „Evangelischen" daartegen ingebracht, dat dit niet meer of minder is, dan een jagen naar „fetisch dienst", men zoekt dan iets magisch en wel van zeer lage soort. Wanneer men weet, dat de Ritualistische richting haar ontstaan te danken heeft aan het feit, dat men in de Anglicaansche kerk de kracht van het ambt maakende, dan beseft men hoe ver zij, die de leer voorstaan dat zij alleen als ambtsdragers in de kerken kunnen erkend worden, die hun wijding in den weg der apostolische successie verkregen hebben, afstaan van hen die leeren, dat waar saamsmelting alleen de gemeenschappelijke belijdenis van het Evangelie noodig is.

Van harte hopen wij, dat de Engelsche Christenen zullen gevoelen, dat het voeren van discussies moet ophouden. De staking van het spoorwegpersoneel heeft doen zien, dat niet alleen de overwonnen volken, maar ook de overwinnende natien gevaar loopen door het Bolsjewisme te worden meegesleept, waardoor een einde zou gemaakt worden aan alle vrijheid, in de eerste plaats aan de vrijheid der Kerk. Dat het Christelijk element zich in deze dagen moet laten gelden, zal Engeland niet een prooi van de revolutie worden, is duidelijk. Jammer is het daarom, dat van Evangelische zijde, den Ritualisten, die de meerderheid vormen in de Anglicaansche Staatskerk, fetischdienst verweten wordt. Al sympathiseeren wij allerminst met de Romaniseerende richting in de Engelsche Staatskerk, er ligt in die Ritualistische beweging in Engeland een element van waarheid. Dit te miskennen, kan niet gunstig werken. De ernst der tijden gebiedt, dat, al kan men als Kerken geen eenheid vormen, als instituut men toch saam behoort te werken om den dreigenden stroom van geloof en revolutie tegen te houden.

— Ook al critiek der jongeren.

Ook in Engeland wordt gesproken over de noodzakelijkheid, om de Christelijke leer niet meer van den kansel te verkondigen omdat deze »droog" is en daarom geen aantrekkelijkheid biedt voor het jonge volk. In tegenspraak daarmede is hetgeen een »old boy" in een Engelsch blad uitsprak. Deze was uitgenoodigd om een antwoord te geven op de vraag, waarom jongelieden niet meer de Godsdienstoefeningen bijwonen, gelijk hunne vaders deden. Hierop antwoordde hij onder anderen: omdat de Christelijke leer niet meer van den kansel verkondigd wordt, gelijk dit vroeger geschiedde. Jongemannen en jongedochters, die met hunne ouders de kerk bezoeken, hebben er behoefte aan te weten, wat het Christelijk geloof is en waarom zij het moeten aannemen. Zij zijn in werkelijkheid niet zoo licht en zoo zwaar als men dit dikwijls voorstelt. Zeker worden de dingen der religie onder hen besproken, en dan is het maar al te dikwijls een spartelen omdat men geen eigen koers volgt. Want het boek „the Army and Religion" (het leger en de religie) heeft duidelijk aangetoond, hoe groot de onkunde is omtrent de Christelijke leer.

De gevolgtrekking die hieruit gemaakt wordt is: laten de predikanten zoowel onderwijzen als vermanen. Ook is er geen reden te bedenken, waarom de Christelijke leer ook voor de jeugd niet aantrekkelijk zou gemaakt worden.

Men ziet hieruit hoe ook in Engeland de „jongeren" hun critiek laten hooren en hoe deze ook aldaar niet onweersproken blijft.

— Een Canon die geen bisschop worden wilde.

Canon (kanunnik) Peter Green, van Manchester, die bij het Christelijk publiek bekend is als schrijver van artikelen in de *Manchester Guardian*, werd tot bisschop van Lincoln benoemd. Hij bedankte voor deze eer en gaf daarvan rekenschap in zijn blad. De bisschoppen in de Anglicaansche kerk hebben groote inkomens en hij moet wonen in een bisschoppelijk paleis. Nu is het wel waar, dat een groot deel van het inkomen van den bisschop besteed wordt voor den arbeid in de diocese. Maar over het algemeen weet men dit niet, en daarom houdt men het er voor, dat een bisschop over een tractement beschikt, dat hem in staat stelt in weelde te leven. Dit kan echter aan de menschen duidelijk gemaakt worden. Maar men kan niet verklaren, waarom een bisschop een paleis tot woning hebben moet. Velen ergeren zich daaraan; zij kunnen niet inzien, waarom een dienaar van Christus wonen moet in een groot huis, dat natuurlijk groote uitgaven, vooral in de steden, met zich brengt. Een bisschop zou in aanzien bij het Christenvolk winnen, als hij in een bescheiden woning te midden van zijn kudde woende. En omdat Canon Peter Green genoodzaakt zou worden, wonend in een paleis, een grooten staat te voeren, heeft hij voor zijn benoeming bedankt.

Zwitserland. Vrouwelijke Theologen in Zürich aan den arbeid.

Mej. Rosa Gutknecht, de eerste vrouw in Zwitserland die in de Theologie studeerde, heeft in Zürich wel niet den titel van predikante en ook geen staatstractement verkregen, maar wel trad zij in dienst van »Het Blauwe Kruis« en ging zij arbeiden als leidster van een vereeniging voor kerkelijken arbeid door gemeenteleden. In verband met de twee predikanten van de parochie Grootmunster, zal zij nu werken onder de vrouwelijke leden der gemeente die »Conformirt« werden; zij zal kranken en armen bezoeken, zij zal huisbezoek doen bij de ouders van de kinderen die de catechisatie of de school verzuimden, zij zal ook trachten voeling te verkrijgen met hen die zich in de gemeente kwamen vestigen. Bij al die werkzaamheden is zij de plaatsvervangster der predikanten. De geringe omvang der Grootmunster-gemeente maakt, dat zij slechts voor zes halve dagen in de week werd aangenomen. Den overigen tijd kan zij geven voor Godsdienstonderwijs in de scholen, voor bijzondere cursussen, prediking buiten de gemeente.

Reeds heeft Rosa Gutknecht een collega in mej. Elsa Pfister gekregen, die den dienst van den kranken predikant Bolliger waarneemt, zoodat zij in de gemeente Nieuwmunster catechisiert, predikt, enz.

Of dit alles in overeenstemming is met de apostolische uitspraak, dat de vrouw zwijgen zal in de gemeente?

Zweden. Een bemoedigend woord voor de Duitsche broeders.

Van den 9e tot den 11e September vergaderde te Lund het convent der Zweedsche predikanten. Op deze samenkomst was de Duitsche predikant Ungnas van Berlijn uitgenoodigd om een woord te spreken, maar op het punt van op reis naar Zweden te gaan, had zich plotseling verhindering opgedaan. Daarom zond hij een schrijven aan de vergadering, waarin hij zijn dank uitsprak voor de hulp die van uit Zweden aan Duitsche kinderen bewezen was, daarbij verzekerend dat de Duitsche broeders trouw bleven in het geloof, en verzoekend dat de Gustaaf-Adolf-liefde door de geloofsgenooten in Duitschland zou getoond worden. Op dit schrijven werd het volgende antwoord, ondersteekend door bisschop Dr. Billing van Lund en door den predikant Ds. Thulin van Ortosta, gezonden:

Drie honderd vijftig Zweedsche predikanten, in een officieel convent te Lund vergaderd, zenden met dank voor den ontvangen groet wederkeerig den warmsten groet van trouwe wapenbroederschap van het Evangelisch geloof tot redding en sterking van het gemeenschappelijk erfdeel der reformatie in de tegenwoordige ernstige crisis. Lux lucet in tenebris (het licht blinkt in de duisternis). Ook wij zingen trots alles, vast in het geloof en vervuld met hoop: »Het Rijk moet ons toch blijven«.

Een bemoedigend woord.

Gemengd Nieuws.

Evangelisatieprediking in zalen. Een Engelsch Christelijk blad deelt mede, dat onderscheidene predikanten gedurende eenigen tijd om zekere redenen, genoodzaakt waren niet in hun kerk te prediken, maar in de een of andere groote zaal. In vier gevallen, dit is geconstateerd, kwamen er veel meer menschen in de zaal dan vroeger in de kerk aanwezig waren. Het gebeurde een bekwaam prediker, die in zijn kerk gewoonlijk voor 300 gemeenteleden het woord Gods verkondigde, dat hij daarna in een zaal, die 2000 menschen kon bevatten, een groote schare rond zich verzamelde. Dit duurde weken lang. Toen hij daarna weer in zijn kerk, dus slechts eenige minuten van de zaal verwijderd was, predikte, slonk zijn gehoor weder tot 300 menschen. Zou hierin een vingerwijzing gelegen zijn, dat men de kerken heeft te verlaten om in groote zalen het het Evangelie te prediken? Sommige schijnen die vraag toestemmend te willen beantwoorden. Doch wij meenen, dat alleen de zucht om iets anders te hebben dan gewoonlijk, het publiek naar een zaal drijft. Als ergens een nieuwe Kerk in gebruik genomen wordt is de toeloop immers in den regel althans in het eerst, grooter dan in verloop van tijd?

Iets nieuws. Er bestaat in N.-Amerika een Presbyteriaansche „New Era Conference". Daar werd onlangs voorgesteld om 3000 phonographen als predikanten te laten optreden.

Het blad *The Star* van St. Louis merkt daaromtrent het volgende op:

„De Presbyteriaansche nieuwigheid is een zuinigheidsmaatregel. Predikstoelen staan ledig omdat men geen geld heeft een predikant te onderhouden. Maar de mogelijkheid bestaat dat wanneer een phonograaph in de herderlooze kerken geplaatst wordt, deze de predikanten uit andere kerken zal wegjagen. In de laatste jaren is de phonograaph zoo wonderlijk verbeterd, dat zij echte oratorie kan overbrengen, waardoor zij haar boodschap voor een gehoor van vele honderden menschen — veel meer dan in kleine kerken saamkomen — kan brengen. Maar haar wezenlijk voordeel bestaat in het kalmer van de preek". Ons dunkt: een phonograaph in de plaats van een prediker, is een nieuwigheid, die alleen in de nieuwe wereld mogelijk is.

Noorwegen droog. In Noorwegen werd een volksstemming gehouden over de vraag of in dit land al of niet alcoholische dranken zouden mogen verkocht worden. Zestig percent stemden voor, veertig tegen. De toonaangevende bladen beweren dat dit resultaat te danken is aan staatkundige en godsdienstige overwegingen en persoonlijke vooroordeelen, meer dan aan een kalme beschouwing van den werkelijken toestand, toen gedurende den oorlog het drankverbod van kracht was. 385.000 stemmen werden tegen en 275.000 voor den drankverkoop uitgebracht. Het is opmerkelijk dat in de hoofdstad Christiania 70.000 stemmen tegen en 19.000 stemmen voor het drankverbod zijn uitgebracht. Welke invloeden zouden in die stad werkzaam geweest zijn?

Een oase in de woestijn. De bittere haat, dien de wereldoorlog in vele harten gezaaid heeft, komt in menig woord aan den dag. Het was ons als een oase in de woestijn, toen wij een getuigenis lazen van den Franschen predikant Roussier van Le Cateau, welke een brochure schreef over: „Eenige gemeenten van het Noorden tijdens de bezetting." Het luidt aldus: „De Duitsche veldpredikers waren over het algemeen hoffelijk en voorkomend, bezochten ons aanstonds na hunne aankomst en woonden, evenals de officieren, dikwerf onze Fransche godsdienstoefeningen bij. Zij vroegen gaarne naar hun onbekende feiten in de geschiedenis onzer reformatie en boden ons dikwijls hunne bescherming aan. Zij hielpen ons aan de talrijke bewijzen van verlof, die ik noodig had om onze vele verstrooiden te bezoeken en de in een omtrek van 20 kilometers gelegen gemeenten bedienen. Een van hen, de heer Jensen, stond mij waarlijk broederlijk ter zijde. Hij was een zeer eenvoudig, mild en volstrekt niet oorlogszuchtig mensch, maar taai, voor wien zich alle deuren openden. Meermalen werd mij bevolen mij alleen van mijn pas te bedienen, wanneer ik door den Duitschen predikant begeleid werd. De heer Jensen begeleidde mij, in den winter, op een slechten wagen, op lange, moeilijk te berijden wegen, in den donkeren nacht. Onze godsdienstoefeningen boeiden hem, onze kleine Protestantsche wereld ging hem aan het hart. Ik wist van begane ongerechtigheden, van gewelddaden; ik bracht hem bij de slachtoffers. Hij ontroerde daarbij, nam de zaak ter hand en verzocht mij hem te begeleiden naar een der rechters, die een onrechtvaardig rechter geweest was. Voor een onzer vrienden, die tot geldboete en gevangenis veroordeeld was, wist hij de keizerlijke begenadiging te verkrijgen — Pastor Jensen, gij waart hulpvaardig, ik betuig het u op deze plaats, en voor de door u bewezen diensten, voor uwe machtige bescherming breng ik u onzen dank...".

De Duitsche Zendelingen uitgesloten. Volgens de *Semaine Religieuse* heeft de directeur der Parijsche Zendingsvereeniging Jean Bianquis een voordracht gehouden over: »het Evangelie en Fransch-Afrika van morgen." Daarbij sprak hij het volgende: „Wij moeten al onzen invloed aanwenden, om de Zendelingen der verbonden landen, Engeland en Amerika, zoowel als die der neutrale landen Skandinavië en Zwitserland, den toegang tot onze Koloniën gemakkelijk te maken, tot den dag